

Water

Tweede viering in een serie over de elementen

17 februari 2013

Waar het over gaat

Land – water – lucht – vuur: het zijn de “elementen” uit het oude Griekse wereldbeeld.

Waar staan die elementen voor? Wat zeggen ze ons, moderne mensen?

Vorige maand ging het over “land”. Vandaag gaat het over dat tweede element: over “water”. Wat is het voor ons en hoe beleven wij het?

Water heeft iets ongrijpbaars. Je kunt er wel naar kijken maar het is meer dan wat je dan ziet. Rutger Kopland schreef daarover een gedicht, Water:

Als met water zelf, met de gedachte spelen dat je ooit en eindelijk zult weten wat het is. Het is regen geweest, een rivier, een zee, hier was het, hier heb ik het gezien en zie ik water en weet niet wat het is.

Ineke Bakker schetste ons in de vorige dienst de Aarde als een klein en kwetsbaar bolletje in het heelal. Wat je zou zien als je vanuit de ruimte op de aarde zou afvliegen is een planeet waarin kleuren als blauw en wit domineren. Dat blauw staat voor de zeeën en oceanen die wel 70% uitmaken van het aardoppervlak. Dat wit voor de wolken – de wateren boven de aarde. Kijk je om je heen op de aarde, dan zie je de kringloop van water: via verdamping naar de wolken, dan als regen en sneeuw weer naar beneden, en dan naar zee.

Water – de zee - is onze bakermat: het allereerste leven ontstond daar; ook de mens is uiteindelijk uit zeedieren ontstaan. En nog steeds begint elk mens haar of zijn leven in een baarmoeder vol met vruchtwater.

Ons lichaam bestaat voor zo’n 2/3 uit water! Zoet water, als drinkwater en voor ons voedsel: mensen kunnen niet zonder. En we halen het uit die waterkringloop. Diezelfde kringloop kan ons leven ook bedreigen. We moeten ons beveiligen tegen overstromingen. We herdachten pas de Watersnood van 1953 en we herinneren ons de TV-beelden van de tsunami uit 2004 en van hurricanes zoals Sandy uit 2012. Klimaatverandering leidt ertoe dat we meer met zulke stormen te maken krijgen en dat de zeespiegel stijgt.

En ook met deze gedachtes zijn we er nog niet. Laten we in deze dienst verder in woorden en liederen met water spelen, zoals Kopland voorstelt – wie weet, begrijpen we dan beter wat water voor ons is.

Verwachting

Smeltwater uit de bergen, raak mij aan:
de sterren kenteren
en de nieuwe maan voorzegt de lente.
Winterlang verstoken van u,
smeltwater aan de sneeuw ontloken,
wacht ik u, om in bloemen op te staan.

Ida Gerhardt

Dialogo over water van leven en dood

U wierp mij de diepte in, in het hart van de zeeën.
Door stroming ben ik omgeven,
uw rollers en brekers slaan over mij heen.
Ik dacht: Verstoten ben ik, verbannen uit uw ogen.
Zal ik nog ooit weer
uw heilige tempel aanschouwen?

Het water stijgt tot aan de ziel,
de oervloed omgeeft mij,
zeewier verstikt mijn hoofd.
Ik zink tot de voet van de bergen,
de grendels van de aarde sluiten zich achter me.
Maar u trekt mij levend uit de dood omhoog,
o HEER, mijn God! (Jona 2)

Water – bron van het leven? Het geheim van het leven op aarde? De blauwe planeet?

Je kunt er alleen maar in verdrinken, vinden ze in Israël. Levensgevaarlijk.

Water is de dood.

Jezus zei tegen haar: 'Als u wist wat God wil geven, en wie het is die u vraagt: "geef mij water", dan zou u hem erom vragen en gaf hij u levend water.'

'Maar heer,' zei de vrouw, 'u hebt geen emmer, en de put is diep – waar krijgt u dan levend water vandaan? U bent toch niet meer dan vader Jakob? Hij gaf ons de put en dronk er zelf uit, en ook zijn zonen en zijn vee.'

'Ieder die van dit water drinkt zal weer dorst krijgen,' zei Jezus, 'maar wie van het water drinkt dat ik hem geef, zal nooit meer dorst krijgen. Het water dat ik geef, zal in hem een bron worden waaruit water opwelt dat eeuwig leven geeft.'

(Johannes 4)

Water – is water de dood? In zo'n droog land? Waar bronnen en putten ontmoetingsplaatsen zijn? Waar alles en iedereen smacht naar regen, naar levend water? Water leeft.

De HEER zei tegen Mozes: 'Strek je hand uit boven de zee; dan keert het water terug, over Egypte en over al zijn wagens en ruiters.' Mozes strekte zijn hand uit over de zee, en toen de dagenraad aanbrak, stroomde de zee terug naar haar stroombedding. De Egyptenaren vluchtten het water tegemoet, de HEER dreef hen midden in de zee. Het water keerde terug en overspoelde de wagens en ruiters, heel Farao's legermacht, allen die achter de Israëlieten aan de zee in gereden waren; niet een van hen bleef over. Maar de kinderen van Israël waren midden door de zee gegaan, over het droge, terwijl rechts en links van hen het water was als een muur. (Exodus 14)

Water – je moet erdoorheen naar het droge. Je moet door de dood naar het leven.

Water is allesvernietigend. Vraag het Noach, vraag het Mozes. Water is de dood, zout water dan vooral.

Mozes leidde Israël van de Schelfzee en zij trokken de woestijn Soer in. Drie dagen trokken ze door de woestijn en ze vonden geen water. Ze kwamen in Mara. Het water van Mara konden ze echter niet drinken, want het was bitter; daarom heet die plaats Mara, bitter. Het volk begon zich bij Mozes te beklagen. 'Wat moeten we drinken?' zeiden ze. Mozes riep de HEER aan, en de HEER toonde hem een stuk hout. Toen hij dat in het water gooide, werd het zoet. (Exodus 15)

Zie je wel?

Als het maar zoet is, kan water het verschil zijn tussen dood en leven.

God zei: 'Er zij een gewelf midden in het water, een scheiding tussen water en water.' God maakte het gewelf en scheidde het water onder het gewelf van het water boven het gewelf. Zo was het. Hij noemde het gewelf hemel. Het werd avond en het werd morgen. De tweede dag. (Genesis 1)

Al vanaf de schepping worden wij beschermd tegen het water. De hemel houdt het water erboven tegen. En ons wordt beloofd dat de zee er straks niet meer zal zijn.

Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbijgegaan, en de zee was er niet meer.
(Openbaring 21)

Water redt je leven als je vergaat van de dorst. Water verkwikt. Vraag het Hagar. Vraag het het slachtoffer langs de weg naar Jericho. Water verkwikt je en verschoont je van binnen en van buiten. Vraag het de melaatse Naäman van Damascus, na zijn bezoek aan de profeet Elisa. Die zegt hem zich onder te dompelen in de Jordaan, een piezelig beekje.

'Zijn de rivieren van Damascus, de Abana en de Parpar, soms niet beter dan alle wateren in Israël? Kan ik me daarin niet wassen en rein worden?' Woedend draaide hij zich om en ging weg. Maar zijn bedienden kwamen en zeiden: 'Maar vader, als de profeet u een groot woord had gegeven, had u dat gedaan. Waarom dan niet als hij tegen u zegt: "Was u en u zult weer rein worden"?' Hierop daalde Naäman af naar de Jordaan en dompelde zich daar zevenmaal onder, zoals de Godsmann had gezegd. Zijn vlees kwam weer terug als het vlees van een kind, en hij was weer rein. (2 Koningen 5)

Water is in het Hebreeuws een meervoud. Midden in de dood zijn wij in het leven.

Overdenking

Water – we komen er vandaan. Wij als mensheid, die ooit begon als een groep amfibieën, die hun kieuwen in de loop van miljoenen jaren inruilden voor longen toen ze op het droge kropen. Zo gaven ze aan hun Bijbelse scheppingsdagen een Darwinistische invulling. Water – wij allen komen er vandaan, in oceanische geborgenheid dobberend in het vruchtwater van onze moeders. Water – we komen er vandaan maar we willen niet meer terug. Nederland ligt net als Israël met de rug naar de zee. Duinen, dammen en andere zeekeringen beschermen ons. Maar we draaien ons ook graag om, want we zijn een zeevarende natie. Baggeraars, vissers, bergers, mariniers. Wij hebben delen van ons land van water in land herschapen en we hebben ons ook nog eens ontworsteld aan de slavernij van de Spaanse bezetting. Dat bracht de Zeeuwse dichter – en in Zeeland weten ze alles van water – Adriaen Valerius in de zeventiende eeuw tot de volgende regels in een groot gebed: 'O Heere! daer alles so qualijck met ons geschapen stont, hebt ghy ons weder gebracht in een lant daer ghy ons hebt verrijckt door neering' ende welvaren; en ons hier so t'onsen besten geleyd, even als ghy de kinderen van Israel geleyd hebt uyt Babilonische gevangnisse; de wat'ren voor ons deylende, ende ons daer droogs-voets doorbrengende, als u lieve volc wel eer door de leytslyuden Moyses ende Josua gebracht werde in 't beloofde land. Ghy hebt ons Heere over groote weldaden gedaen!'

De antieke stad Pergamum, het huidige Turkse Bergama, is prachtig opgegraven. Tussen de vele bezienswaardigheden valt één mooi detail nauwelijks op. Het gaat om een antiek en intact gebleven stenen doopbassin. Eén meter breed, acht treden naar beneden, een bodem van twee vierkante meter en dan weer acht treden omhoog. In totaal vijf meter lang. Er zijn beschrijvingen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling van christelijke doopplechtigheden. De kandidaten voor de doop brachten een tijdlang vastend door, ze naderden het bassin, ze werden uitgekleeft, ze daalden naakt af, gingen kopje onder, liepen door en

kwamen weer boven water. Daar werden ze gedroogd en gezalfd, en ze ontvingen nieuwe, witte kleren. Tot besluit werd er een eucharistische maaltijd gehouden. De dopelingen legden dus symbolisch hun hele oude leven af en begonnen aan een nieuw leven. De gesprekken gingen er destijds niet over of kinderen of volwassenen zich moesten laten dopen. Het opzienbarende was dat Joden én Grieken, vrijen én slaven, mannen én vrouwen werden gedoopt. Ongehoord.

Wij dopen met water. Dat staat voor de ondergang en opgang door de doodsrivier. Het aloude gereformeerde zondvloedgebed bij de doop spreekt van een doorgang door de dood naar het leven. De tekst van het gebed verwijst naar de zondvloed, naar de doortocht van Mozes en zijn volk door de Schelfzee en naar de doop van Jezus in de Jordaan. Toen de kleine prinses Juliana in 1909 werd gedoopt in de Haagse Willemskerk aan de Nassaulaan sprak hofpredikant Gerritsen de olijke woorden: 'Wij gaan vandaag onze prinses begraven.' Het werd hem niet door iedereen in dank afgenomen. De liberale krant Algemeen Handelsblad bepleitte de volgende dag een afschaffing van het ritueel en een beroepsverbod voor de predikant.

In het beeld van de doop – en ons plensje op het voorhoofd is toch eigenlijk een wel erg magere afspiegeling van hoe het ooit ging – komen twee symbolen van het Bijbelse water samen. Het water dat de dood verbeeldt en een noodzakelijke nieuwe doorgang biedt naar het droge, naar het leven. Én het water als reinigingsmiddel, zoals bij Naäman in de Jordaan, en zoals bij de doop van Jezus in de Jordaan. Of zoals Paulus het zegt tegen ene Ananias, die vreselijk moeilijk loopt te doen of hij mee zal doen in de Jezusbeweging: 'Waar wacht je op? Laat je dopen en je zonden afwassen en roep Zijn naam aan.' Water is er ter reiniging. Voeten en handen was je. Zweren was je af, zonden ook.

Bijbels water heeft een dubbel gezicht. Het is hoog boven ons en diep onder ons, zegt de dichter van het scheppingsverhaal. Wij leven ertussen in. Soms zien we het zonlicht breken in de lucht en dan weten dat daar water is. Vraag het Noach. In zijn verhaal komt het water van boven en van onder. De wereld is een en al water. Het enige droge plekje is die merkwaardige kist met levende have. De ark is als het ware een eenzame luchtbel in één gigantische watermassa, een teken van leven in de doodsmacht, een microkosmos waarin al het dierlijke leven op aarde is samengeballd. En dan vindt in het verhaal van de ark van Noach een tweede scheiding plaats, een herschepping. Opnieuw een scheiding tussen de wateren boven de aarde en de wateren onder de aarde. De aarde valt weer droog. Het zonlicht breekt weer in de lucht en is nu het teken van een verbond. Dit nooit weer.

Water – wij kunnen niet zonder. Maar het is niet ons element, al komen we eruit vandaan. Al tijden wordt voorspeld dat de oorlogen van de toekomst niet meer gaan om fossiele brandstoffen, zoals nu, maar om watervoorraden. De aarde verwoestijnt, maar de zeewaterspiegel stijgt. We hebben in toenemende mate behoefte aan de wateren boven ons, maar die onder ons kunnen we missen als kiespijn. Het droge, daar wonen wij, maar die zee, hoe zouden we zonder kunnen? Wij kunnen, anders dan Noach en de zijnen, invloed uitoefenen op dit oergeweld, wij zijn deel van de oorzaak van wat ons te wachten staat op het gebied van klimaat en natuur, en dus ook deel van de oplossing. Niet zoals wij hier zitten, mensen van goede wil, mag ik aannemen, maar toch.

Water brengt de dood, water brengt leven en overleven. Hier, midden in Den Haag in het veen, een halve meter onder de zeespiegel, wanen we ons veilig achter de duinenrij. Als die ons al niet beschermt, dan beschermen ons wel de techniek en het redelijk verstand – het zal onze tijd wel duren. Maar die van onze kinderen en kleinkinderen?

Israël spreekt over water met twee woorden. Het weldadige water, regen, oasen in de dorre vlakte der woestijnen, en bloeien zullen zij als een roos. En de zee, waarvan de schrijver van het laatste Bijbelboek profeteert dat zij er in het eind der dagen niet meer zal zijn. En hij haalt opgelucht adem. Water – majem – is een meervoud in het Hebreeuws. Israël is er op zijn tijd blij mee. Israël is er bang voor. Het gebed van Jona, in de buik van de vis, is uiting van die angst. De doortocht door de Schelfzee is een iconisch verhaal.

Het verhaal van de zondvloed is een joodse nachtmerrie. En het ultieme teken van hoop. Want het water breekt. Midden in de dood zijn wij in het leven. De macht van het water wordt ook in ons land gevreesd. Zoals Hendrik Marsman dichtte: 'En in alle gewesten / werd de stem van het water . met zijn eeuwige rampen / gevreesd en gehoord.' Want wij kennen die angst ook. Zeeland en de Zuid-Hollandse eilanden, zestig jaar geleden. Of meer recent tsunami's en overstromingen in andere delen van de wereld. Niets is bestand tegen water. Water zal zelfs de stenen breken. Maar wat zouden we zijn zonder water?

Amen

Vorbeden

Ik droom van een wereld
waar mensen in vrede met elkaar leven;
waar mensen tot hun bestemming komen,
waar ook ouderen en jongeren
hun verhaal kwijt kunnen en gehoord worden.

Ik droom van een wereld
waar mensen zich inzetten voor elkaar
en samen in beweging komen tegen onrecht,
waar de rijkdom van de aarde eerlijk wordt verdeeld
zodat niemand tekort komt.

Ik droom van een wereld
waar niemand meer op straat hoeft te leven;
waar de macht van de liefde heerst;
waar wapens niet de dienst uitmaken.

Ik droom van een wereld
waar mensen, die ons land binnenkomen
op zoek naar een beter bestaan,
niet meer in gevangenissen worden gestopt,
alsof het misdadigers zijn,
maar dat er naar hen geluisterd wordt
en dat ze menswaardig worden behandeld.

Ik droom van een wereld
waarin water een levensbron is
die stroomt voor ons allen
en steppen doet bloeien.

Om deze dromen tot leven te brengen
hebben we elkaar nodig
en hebben we de verhalen nodig,
die ons zijn doorgegeven.

De verhalen over de God van Israël,
hoe hij zijn volk bevrijd heeft
toen ze slaven waren in het land Egypte.

De verhalen over hun tocht door de woestijn,
waar ze water en brood kregen

toen ze dreigden om te komen van honger en dorst.

Om deze dromen tot leven te brengen
hebben we de verhalen over Jezus nodig.
Hoe hij omzag naar de minstbedeelden,
de blinden, de lammen, de zieken.
Hoe hij brood deelde met zijn vrienden
en wijn schonk
om te blijven geloven in een nieuwe wereld
waar brood en liefde is, genoeg voor allen.

Om deze dromen tot leven te brengen breken wij,
in navolging van Jezus
het brood en geven het aan elkaar
en delen als hij deze beker van vreugde en verdriet,
zodat wij gesterkt worden in het visioen van ooit
een wereld in gerechtigheid.

Zegenbede

De Heer, de ene,
onze moeder en vader,
God van hemel, zee en aard',
ons loflied eeuwig waard,
moge ons beschermen tegen de oervloed
moge ons sussen in onze angsten
moge ons onderdompelen in haar levenswater
en moge onze vrijgeleide zijn op onze tocht door het leven
naar een toekomst die hij ons gegeven heeft
in zijn zoon, de godmens Jezus Messias,
geboren, gedoopt, gezalfd, vermoord en opgestaan,
midden in de dood in het leven,
en in de geborgenheid van de heilige Geest.

Amen